

TELOORGANG EN NIEUW BEGIN

De godslamp was nog niet gedoofd (1 Samuël 3,3)

‘Waar begin je aan?’

Toen schrijfster Vonne van der Meer begin jaren negentig van de vorige eeuw katholiek wilde worden, stapte ze naar de plaatselijke pastoor. ‘Waar begin je aan?’ was zijn eerste reactie. ‘De kerk in het Westen heeft geen toekomst meer. Er lopen alleen maar mensen weg.’

Een wat crue reactie, zou je zeggen. Niet echt een warm welkom. Maar wel recht voor z’n raap. En realistisch. Net zo realistisch als mijn voormalige leermeester Okke Jager. Hij zei: ‘De kerk is nog maar één generatie verwijderd van de afgrond.’ Hij deed er dus nog een schepje bovenop. Een doemscenario.

Realisme beter dan ontkennen

Toch is dat realisme misschien wel eerlijker dan het te verdringen. De leegloop wordt soms weggemasseed met bemoedigend bedoeld optimisme. Of verdrongen onder dadendrang om de kerk aantrekkelijk te maken. Initiatief zus, initiatief zo. Als we dit maar doen of dat, dan trekt het vast wel weer wat aan.

Ik heb tijdens mijn werk als dominee aardig wat van die pogingen meegemaakt. Aan meegedaán ook. Maar ondertussen zag je de kerkbanken steeds leger worden. Dat zag collega Aarnoud van der Deijl ook. Hij schreef onlangs een boek over de toekomst van de kerk. Zijn conclusie: alle pogingen zijn op niets uitgelopen. Met mededogen kijk ik dan ook naar sommige jonge collega’s die in hun enthousiasme denken de kerk nog te kunnen redden.

Een wereld teloor

Is dat doemdenken van knorrige oude mannen? Misschien. Maar ondertussen is er wel veel verborgen verdriet in de kerk. Namelijk bij de achterblijvers. En ik pleit ervoor om dat verdriet niet weg te stoppen.

Jaren geleden ging het gesprek in de kerk vaak over de vraag: gaan jouw kinderen nog naar de kerk? Het waren de eerste tekenen dat het niet goed ging. Nu zijn het niet alleen de kinderen, *er gaat een hele wereld teloor*. De wereld waarin je nog schouder aan schouder in de kerkbanken zat. Waarin je met elkaar massaal de kerk droeg. Een Australische dichter (Les Murray) schreef daarover een gedicht. Hij gebruikte een beeld dat hij ergens was tegengekomen. Dwangarbeiders waren gedwongen boomstammen te dragen. Maar ze hadden een wrede opzichter die regelmatig een van hen er tussenuit haalde. En dan nog één. En nog één. Voor de achterblijvers werd de boomstam steeds zwaarder. Zo is het met de kerk, wilde de dichter maar zeggen: er stappen steeds meer mensen uit de rij en degene die achterblijven krijgen het daardoor moeilijker.

Eli

‘Dit wordt een deprimerende preek,’ denkt u nu bij uzelf. Kan ik me voorstellen. Maar ik wil graag én de pijn serieus nemen én die plaatsen in het perspectief van ons Bijbelverhaal. Want Eli - dat zijn wij. In Eli liep het oude verbond van God met Israël op zijn laatste benen.

De priester was oud. Zijn ogen waren dof. Zien kan hij nog amper. Dat was niet zomaar een medische diagnose van de Bijbelschrijver. Het staat voor meer. Er ontbrak visie. Eli leefde in een tijd dat er zelden woorden van de Heer klonken. Er braken geen visioenen door. Het ontbrak Eli aan perspectief. Hij hield nog wel het ritueel vol. Hij bleef op zijn post. Maar hij leek de laatste der Mohikanen.

De seizoenen van het geloof

Wij zijn dus – wil ik maar zeggen - niet de eersten die zoiets doormaken. Het geloof kent blijkbaar seizoenen. Seizoenen waarin alles bloeit. Maar ook seizoenen waarin alles achteruitgaat. Wel, in de tijd van Eli was het winter. En in de onze ook. Het is killer geworden. Doodser. En we warmen ons nog wel bij elkaar. Maar van een winter kun je niet zelf een zomer maken.

De Bijbel helpt ons om de pijn te erkennen. Die pijn is er. Verborgen misschien. Weggedrongen vaak. Maar ze is er. Veel trouwe kerkgangers lijden aan de teloorgang van de kerk. *Er is rouw*. Ze uit zich vaak in gemopper. ‘Ze komen alleen in de kerk als er gedoopt wordt.’ Of: ‘Ja, met Kerst zit de kerk nog wel vol.’ Of: ‘De dominee doet te weinig.’ Maar in feite is het verdriet om verlies van wat was.

De godslamp

Misschien moeten die pijn meer onder ogen zien. Erkennen dat ook wij in een tijd leven dat er weinig visioenen zijn. We weten het niet zo goed meer. Uit de psychologie is bekend dat alleen wanneer die rouw doorlééfd wordt, dat er dan verwerking op gang kan komen. Dat er nieuwe energie en ruimte vrijkomt.

Waar zit de pijn van de kerk? Bij de mensen die op hun post zijn gebleven. Die het ritueel van de kerkdienst nog steeds dragen. Het licht dat in hun kerk zo fel scheen, is misschien minder geworden. Maar de godslamp is nog niet gedoofd. Ziet u hem branden in die kleine tempel? Dat kleine vlammetje. Het is een vlammetje van hoop. De achterblijvers van vandaag houden hem óók brandend. De godslamp is nog niet uitgedoofd.

Samuël

Dat vlammetje van hoop zal in de Bijbelverhalen weer opvlammen. Nee, de tijd die was komt niet meer terug. Er zal ook in Israël een totaal andere tijd aanbreken. Wie alleen maar hangt aan het verleden, blokkeert zichzelf om het mee te gaan maken. Maar het vlammetje zal overgenomen worden. De vertegenwoordiger van die komende tijd is al aanwezig: het is Samuël.

Een jongen nog maar. Maar het verhaal vertelt hoe die jongen op een nacht een Stem hoort. Een *counter-experience* noemde een andere Australiër (Kevin Hart) dat – een *tegenervaring*. Een ervaring van iets dat je niet meteen kunt plaatsen. Het gaat al je bekende ideeën te buiten. Het is een Stem van gene zijde.

Ontroerende onwetendheid

Aanvankelijk dacht de jongen dat het de stem van Eli was. ‘Samuël had de HEER nog niet leren kennen,’ vertelt de Bijbelschrijver. Ontroerend vind ik dat. Samuël was de zoon van Hanna, een gelovige vrouw die God om de geboorte van Samuël had gebeden. En toch was de vonk van haar geloof niet overgesprongen op haar kind. En zelfs nadat zij hem aan God had afgestaan om op te groeien in de tempel van Eli, was er niet zoiets ontstaan als een vertrouwelijke omgang van Samuël met God. Hij had de richting nog niet gevonden. Dat kan kennelijk: doorleefd geloof in de buurt, maar géén weerklank in het hart van de volgende generatie.

Geloof moet behalve voorgeleefd worden ook komen van een andere kant. Je kunt het hebben van horen zeggen, maar je moet het ook zelf gaan horen.

Samuël dacht dat hij Eli hoorde toen de Stem klonk. 'Hineni' zei hij tegen Eli: 'Hier ben ik.' Aanvankelijk had Eli het zelf niet door. Tot bij de derde keer het kwartje viel. Het moest de Eeuwige zelf zijn die dit kind had geroepen.

Scharnier

Kijk, en daar wordt de oude Eli het scharnier waarover er een deur opengaat naar een volledig nieuwe tijd. Eli is niet voor niets op zijn post gebleven. In hem is een oude wijsheid bewaard. Hij weet de innerlijke weg naar God nog. In zijn hart leeft nog de vlam waarvan de godslamp in de kleine tempel het symbool is. Licht dat een ander mensenhart de weg kan wijzen.

Eli stelde zich bescheiden op. Hij zei niet: 'Laten samen nog eens luisteren.' Hij wist dat zijn tijd erop zat. Het ging hier om een geheim waarin hij zich niet kon mengen. Het was nu aan deze jongen. 'Ga maar weer slapen,' zei hij, 'Wanneer je wordt geroepen, moet je antwoorden: 'Spreek, HEER, uw dienaar luistert.' En zo gebeurde.

Een brief

Toen Dietrich Bonhoeffer in nazi-Duitsland gevangen zat, vroeg zijn vriend Eberhard Bethge of Dietrich de peetvader van zijn pasgeboren zoon wilde zijn. Dat wilde hij. Bonhoeffer schreef een later beroemd geworden brief aan het kind:

Onze kerk, die deze jaren alleen gevochten heeft voor zelfbehoud alsof ze een doel was op zich, is niet in staat het verzoenende en verlossende woord te brengen aan de wereld en de mensen. Daarom moeten de oude woorden wel hun kracht verliezen en verstommen. Ons christen-zijn zal in deze tijd bestaan uit slechts twee elementen: bidden en onder de mensen het goede doen. [...] Tegen de tijd dat jij volwassen bent zal de gedaante van de kerk sterk veranderd zijn. De kerk is nog in de smeltkroes en iedere poging om haar voortijdig weer een machtige organisatie te geven, zal een vertraging betekenen in haar verandering en zuivering. Het is niet aan ons de dag te voorspellen – maar die dag zal komen – dat er weer mensen geroepen worden om zó Gods Woord te spreken dat de wereld er onder verandert en zich vernieuwt. [...] Tot die tijd zal de zaak der christenen verborgen zijn en stil, maar er zullen mensen zijn die bidden en het goede doen en wachten op Gods uur. Ik hoop dat jij één van hen zult zijn [...].

‘Waar begin je aan?’ vroeg de pastoor aan Vonne van der Meer toen zij toe wilde treden. Ik ben u haar antwoord nog schuldig. Ze zei: ‘Kan wel zijn, maar ik word er juist naartoe getrokken en aangezien ik niet uniek ben, zullen er toch ook wel mensen bij komen?’ Zo is het: er zullen mensen zijn die bidden en het goede doen en wachten op Gods uur. Mensen die ‘hineni’ zeggen: hier ben ik. De godslamp is zeker nog niet uitgedoofd.